

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Геннадій Євгенович БЕРШОВ,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінально-правових
дисциплін факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Формування криміналістичної методики завжди починається з визначення та узагальнення відомостей про типові ознаки механізму вчинення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, з'ясування властивих їм закономірностей шляхом виокремлення й характеристики кореляційних зв'язків. При цьому, незважаючи на теоретичну природу категорії «криміналістична характеристика», остання несе суцільно прикладну функцію, оскільки є основою для визначення й обрання оптимальних напрямів розслідування, здійснення планування та організації розслідування взагалі та окремих процесуальних дій. Приміром, знання криміналістичної характеристики військових злочинів дає можливість працівникові органу досудового розслідування не тільки побудувати версії, а визначити засоби їх перевірки, прийняти рішення про доцільність і форму співпраці з обізнаними особами заради використання спеціальних знань в окремій галузі, т. п.

Перед тим як визначити зміст криміналістичної характеристики військових злочинів, варто розкрити сутність категорії «криміналістична характеристика злочинів (кримінальних правопорушень)», проаналізувати усталені в криміналістичній науці підходи до визначення її структури та значення.

Зокрема, як указує П.В. Берназ, періодом становлення та розвитку категорії «криміналістична характеристика» варто вважати радянський, «адже саме вченими цього періоду було сформульовано поняття, визначено структурні елементи криміналістичної характеристики злочину. У цей період було закладене підґрунтя для подальшого розвитку криміналістичної характеристики злочину» [1, с. 36]. У подальшому наукові підходи до трактування поняття криміналістичної характеристики

розвивалися, але фактично вони зводилися до уточнення та доповнення раніше сформованих положень. Наприклад, науковцями були запропоновані наступні розуміння терміну «криміналістична характеристика злочинів»:

– «система узагальнених даних про найбільш типові ознаки певного виду (групи) злочинів, які слугують основою наукового і практичного вирішення завдань розкриття та розслідування злочинів» [2, с. 179];

– «упорядкована сукупність даних (відомостей) про криміналістично значущі ознаки злочинів, які поділяються на групи: виключно криміналістичні ознаки кримінально-правової та кримінологічної характеристик» [3, с. 10];

– «інформаційна модель, яка становить собою якісно-кількісну систему опису типових ознак конкретного виду (групи) злочинів» [4, с. 267];

– «модель системи зведених відомостей про криміналістично значимі ознаки виду, групи або конкретного злочину» [5, с. 254];

– «складова частина криміналістичної методології, інформаційна модель, в якій відображаються якісно-кількісні показники ретроспективного направлення до типових ознак, тобто які притаманні даному масиву злочинів та які дозволяють вирізняти від інших груп злочинів» [6, с. 156];

– «окрема наукова теорія система наукових положень і практичних рекомендацій з побудови систем криміналістично значимих ознак визначених множин злочинів» [7, с. 386];

– «абстрактне наукове поняття, яке має для слідчого лише орієнтаційне значення і повинно включати в себе характеристику вихідної інформації, системи даних про спосіб вчинення та приховання злочину, типові наслідки його застосування, особу ймовірного злочинця та ймовірні мотив і мету злочину, особу ймовірної жертви злочину та деякі обставини вчинення злочину (місце, час, обстановка)» [1, с. 38].

З наведеного помітно, що криміналістичну характеристику визначали або як просту сукупність відомостей, або як систему, або як певну модель. При цьому ретельний аналіз показує, що фактично всі запропоновані вченими тлумачення доповнюють одне одного, а не суперечать одне одному. На наш погляд, для визначення сутності криміналістичної характеристики, зокрема, військових злочинів доречніше оперувати терміном «система», бо останній указує на наявність певних зв'язків між структурними елементами, що в своїй сукупності становлять зміст цієї категорії.

При цьому під час трактування криміналістичної характеристики не варто акцентувати увагу на її елементах, адже останні будуть уточнюватися для конкретного виду військового злочину.

Виходячи з вищенаведеного, пропонуємо під криміналістичною характеристикою військових злочинів розуміти систему відомостей про типові елементи механізму вчинення вказаних кримінальних правопорушень та притаманні їм взаємозв'язки, що дозволяють визначити оптимальні напрями розслідування задля вирішення ситуативно зумовлених тактичних завдань і завдань кримінального провадження в цілому. Криміналістична характеристика військових злочинів є своєрідним поєднанням наукового і методичного забезпечення слідчої діяльності, ціллю якого одночасне підвищення результативності як наукових досліджень, так і передового досвіду з організації та здійснення досудового розслідування названих кримінальних правопорушень.

З приводу змістовного наповнення криміналістичної характеристики військових злочинів, воно напряму зумовлено кримінально-правовою характеристикою вказаних кримінальних правопорушень, а також їх криміналістичною класифікацією. Разом із тим слід ураховувати прийняті наукові підходи до визначення структури криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень. Наприклад, П.В. Берназ указує, що «більшість науковців визначає такі елементи:

- 1) спосіб вчинення злочину;
- 2) спосіб приховання злочину, маскування;
- 3) типові матеріальні сліди злочину та вірогідні місця знаходження;
- 4) характеристика особи злочинця;
- 5) характеристика особи потерпілого;
- 6) обстановка злочину (місце, час)» [8, с. 14].

На наш погляд, структуру криміналістичної характеристики військових злочинів доречно представити наступним чином:

– обстановка вчинення злочину. Під час характеристики вказаного елемента особливу увагу слід приділити порядку проходження військової служби, її нормативно-правовій регламентації; виду військової служби, під час проходження якої були допущені порушення; предмету посягання;

– способи вчинення (підготовки, безпосереднього вчинення та приховування) злочину. При цьому слід розуміти, що для окремих видів військових злочинів може бути характерний як

повноструктурний спосіб учинення, так і ні. Вказаний елемент включає в себе знаряддя та засоби вчинення правопорушень;

- особа злочинця;
- типові сліди злочину.

Щодо потерпілої особи як елементу криміналістичної характеристики військових злочинів зазначимо, що він властивий тільки окремим видам указаних кримінальних правопорушень. У зв'язку з чим наведення його в структурі криміналістичної характеристики такої групи кримінальних правопорушень як військові злочини є недоцільним. Більше за все, такі відомості будуть малоінформативними по відношенню до групової методики.

Отже, криміналістична характеристика військових злочинів відіграє важливу роль як в окремій криміналістичній методиці, так і в слідчій діяльності, адже її знання дозволить виокремити важливі ознаки вказаних протиправних діянь, які варто враховувати під час їх досудового розслідування, зокрема, при вирішенні питання про використання спеціальних знань. Під час формування криміналістичної характеристики військових злочинів слід враховувати, що сфера суспільних відносин, пов'язаних із проходженням військової служби, є міжгалузєвою. Це означає, що вона регулюється водночас нормами різних галузей права. Криміналістична характеристика військових злочинів є своєрідним поєднанням наукового і методичного забезпечення слідчої діяльності, ціллю якого одночасне підвищення результативності як наукових досліджень, так і передового досвіду з організації та здійснення досудового розслідування названих кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Берназ П.В. Поняття «криміналістична характеристика злочину». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 34–38.
2. Бахін В.П. Криміналістика. Проблеми і думки (1962–2002): монографія. Київ, 2002. 192 с.
3. Старушкевич А.В. Криміналістична характеристика злочинів: навч. посіб. Київ: Правник – НАВСУ, 1997. 42 с.
4. Криміналістика: підручник: у 2 ч. Ч.2. Харків: Консум, 2001. 528 с.
5. Криміналістика: навчальний посібник / за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 540 с.

6. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Харків: Вид. агенція «Апостиль», 2012. 304 с.

7. Степанюк Р.Л. Сутність і практичне значення криміналістичної характеристики злочинів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 386–388. URL: http://www.pap.in.ua/5_2014/117.pdf.

8. Берназ П.В. Структура криміналістичної характеристики злочину. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 11–14.